

מיזם ישראל 2.0 נובע ממשמעותם המכוננת של אירועי שבת שמחת תורה, 7 באוקטובר 2023, שנצברו בתודעה הלאומית הקולקטיבית הישראלית לשנות דור. מדינת ישראל שלאחר 7 באוקטובר כבר איננה אותה מדינה שהייתה עד אז, ולא תוכל לחזור להיות אותה מדינה שהייתה. האירועים ערערו באחת שורה ארוכה של הנחות יסוד ופרדיגמות היסטוריות שהיו נדבך לתפיסת הביטחון הלאומי. חלקן הגדול כבר אינו רלוונטי למציאות החדשה שאליה נקלעה מדינת ישראל, ואין בהן כדי לאפשר פיתוח כלים ורעיונות להבטחת קיומה, ביטחונה ושגשוגה של המדינה בתנאים החדשים שנוצרו. המיזם צופה פני עתיד ומבקש להתכתב עם שינויים ומגמות בעקבות מה שקרה.

**האירועים ערערו
באחת שורה
ארוכה של הנחות
יסוד ופרדיגמות
היסטוריות שהיו
נדבך לתפיסת
הביטחון הלאומי**

מטרות המיזם הן: (1) לבחון ולנסח את הנחות היסוד המעודכנות לתפיסת הביטחון הלאומי של ישראל על בסיס ניתוח המציאות הגאו-אסטרטגית שהתפתחה בעקבות מתקפת 7 באוקטובר; (2) לאפיין את האתגרים המרכזיים ולמפות את הפערים שבין המצב הקיים למצב הרצוי בהתייחס להנחות היסוד המעודכנות, ולבסוף, (3) לגבש המלצות למדיניות לצורך צמצום הפערים והתקדמות למימוש החזון של ישראל 2.0 בהתייחס להנחות היסוד המעודכנות.

המלחמה שפרצה ב-7 באוקטובר איננה רק בין חמאס לישראל; זו מלחמה אזורית אל מול 7 זירות פעילות ברמות עצימות משתנה (רצועת עזה, יהודה ושומרון, לבנון, סוריה, מערב עיראק, תימן ואיראן). ניתן להניח שאחת הסיבות המיידיות שהובילו את חמאס למתקפה הרצחנית הייתה הרצון להסיג לאחור את בניית הארכיטקטורה האזורית הנשענת על נורמליזציה עם ערב הסעודית ומדינות ערביות במרחב, זאת בשל האיום שזו השיתה על מעמדה של איראן, כמו גם על מעמדה של חמאס ושל הסוגיה הפלסטינית.

למלחמה גם השלכות גלובליות לנוכח עמדתן של רוסיה וסין - שתי מעצמות רביזיוניסטיות המערערות על ההגמוניה האמריקאית ועל הסדר העולמי הקיים. אלה בחרו לתמוך בציר האיראני מתוך שאיפתן להחליש את ארה"ב, לפגוע באינטרסים חיוניים ובמוניטין שלה, להסיח את הקשב הבינלאומי מזירות עימות אחרות ולאפשר כינון סדר גלובלי חדש, רב-קוטבי, שבו תבוא לידי ביטוי השפעתן כמעצמות עולמיות.

גיבוש חזון לישראל מחייב בחינת מהות האיומים הביטחוניים ומשמעותם, בדגש על איראן, שליחיה והפלסטינים. ראוי לזכור שהמתקפה הרצחנית של חמאס זוכה לתמיכה נרחבת בקרב רוב הציבור הפלסטיני. אף שממצאי סקרים אחרונים³ מצביעים על ירידה מסוימת בתמיכה

3 סקרי PCPSR, המכון בראשות ד"ר ח'ליל שקאקי, יוני וספטמבר 2024.

במתקפת חמאס, הרי שהתמיכה בארגון עדיין גבוהה במידה ניכרת מהתמיכה בפת"ח, ויחיא סינואר (טרם חיסולו כמובן) מביס את אבו מאזן בקלות על פי הממצאים בהתייחס לשאלה בנוגע לבחירות לנשיאות. ניתן ללמוד מכך על התשתית הפסיכולוגית של הקולקטיב הפלסטיני, ונדמה שאנו ניצבים בפני בעיית יסוד קשה שאינה מאפשרת פריצת דרך בכיוון של הסכם. לנוכח האמור לעיל, מתחייבת חשיבה מחודשת באשר לתקפותה של פרדיגמת שתי המדינות.⁵

במסגרת המיזם נבחנו מגוון נושאים ואתגרים הרובצים לפתחה של ישראל. נדרש יהיה לבחון את צה"ל לנוכח המחדלים והכשלים שהתגלו באותה שבת קשה; את גודל הצבא ומבנהו ובכלל אלה את גודלו של מערך המילואים, ציודו ואימונו; את תהליכי המינוי של מפקדים בכירים, את הכשרתם ואת משכי התפקידים בצה"ל, ונדרש יהיה גם להתייחס למודל הגיוס ולהגדיר מחדש את מהות מודל צבא העם. מרכיב נוסף שיחייב בחינה נוגע לתפיסת הפעולה של צה"ל והתאמתה לקשת האיומים שמדינת ישראל מתמודדת מולם. ומעל לכל אלה, יש לבחון את יחסי הגומלין שבין הצבא לחברה ולמערכת האזרחית, את מהות הפיקוח האזרחי על הצבא, ולרדת לשורשי חולשתו, לצורך שיפורו ושכלולו.

לצד אלה, החזון הלאומי יחייב בחינת עומק בכל הקשור לביטחון הפנים בראייה לאומית אסטרטגית מרחיבה. בליבת האסטרטגיה - הצורך בהמשגה בתחום ביטחון הפנים, זיקות בין הממדים השונים וההשפעות ההדדיות, תוך חיבור בין אמצעים ושיטות פעולה במסגרת המאמצים הלאומיים לביטחון הפנים. אחד הנושאים החשובים יהיה הצורך בגיבוש תפיסה להגנה אזרחית של יישובי הארץ ולאופן השילוב והתיאום עם המשטרה, גופי החירום וההצלה, המשמר הלאומי לכשיתבסס וצה"ל, בהקשר של יישובים על הגבול.

ביטחון הפנים נוגע גם להתמודדות עם עבירות רכוש ואלימות, פשיעה בחברה הערבית ופשע מאורגן, פשיעה חקלאית, הגירה בלתי חוקית ולא מבוקרת, והיבטים נוספים. גם גודלו של המשמר הלאומי, מבנהו הארגוני ותפיסת הפעלתו יחייבו התייחסות מעמיקה בחזון הזה.

חזון מעודכן למדינת ישראל יחייב גם את ההבנה שלהתיישובות ולחקלאות תפקיד מפתח לא רק בהקשר של הביטחון התזונתי של תושבי המדינה, אלא גם כערך ליבה באחיזת הקרקע, בשמירת על ריבונות המדינה ובכך כחלק מובנה בביטחון הלאומי. לכל אלו נגיעה והשפעה גם על האתוס הלאומי וההכרח שבהתאמתו לנסיבות המשתנות ולחיזוק רכיבי רעיון האומה המגויסת.

אחד הנושאים המרכזיים המחייבים בחינה נוגע למהות היחסים עם ארצות הברית. המעורבות האמריקאית העמוקה באה לידי ביטוי בצורות מגוונות. אחת מהן היא בתקדים היסטורי של השתתפות פעילה של מזכירי המדינה וההגנה האמריקאים בישיבות קבינט המלחמה. המעורבות האמריקאית באה לידי ביטוי גם בלחצים שהפעיל הממשל האמריקאי תחת הנשיא ביידן על ישראל, ובכללם עיכוב בהספקת נשק. העיכוב מהווה נורת אזהרה בהקשר של יחסי המדינות, בעיקר כשארצות הברית התמידה בו גם כאשר יש בכך כדי לפגוע באינטרסים חיוניים של ישראל.

4 להרחבה ראו: קובי מיכאל, סקר, סקר, (אל) תרדוף - מה מלמדים סקרי דעת קהל בקרב החברה הפלסטינית?, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 29 באוקטובר, 2024; וגם: קובי מיכאל ואלי קלוטשטיין, התשתית הפסיכולוגית של החברה הפלסטינית נותרת בקיבעונו, מכון משגב, 10 באפריל, 2024.

5 להרחבה ראו: קובי מיכאל וגבי סיבוני, פרדיגמת שתי המדינות במבחן מתקפת ה-7 באוקטובר והמלחמה האזורית, מכון משגב, 6 במאי, 2024.

למרות ניצחון טראמפ בבחירות וההנחה שממשלו יהיה ממשל אוהד לישראל, הרי שהשינויים בדמוגרפיה ובפוליטיקה בארה"ב מחייבים התייחסות לעתיד יחסיה של ישראל עם ארה"ב ושימורם כנדבך יסוד בתפיסת הביטחון הלאומי. לצד לחצים אמריקניים, המלחמה חשפה גם תרומה חסרת תקדים של היחסים בין המדינות. כך לדוגמה הירתמותה של ארה"ב להרתעה של איראן וחיזבאללה באמצעות הנעה מהירה של כוח צבאי לאזור והקמת קואליציה לאבטחת השיט בים האדום, שנועדה גם להבטיח אינטרסים אמריקניים חיוניים.

נדרש לבחון אם יש בכל אלו משום תקדים בנוגע לעיקרון הישראלי של "הגנה על עצמנו בכוחות עצמנו", ומה משמעותו. המהלך האמריקאי אכן סייע לישראל והקרין עוצמה שסייעה לישראל למקד את הלחימה בדרום,⁶ אלא שמתחייבת בשל כך חשיבה מחדש לגבי יכולתה של ישראל להתמודד באופן עצמאי עם מלחמה אזורית בהיקף רחב ואינטנסיבי. יש לכך משמעות מרחיקות לכת לגבי תפיסת הביטחון הלאומי, ומהן תיגזרנה משמעותות לתחומים רבים אחרים, כמו גם לגבי החשיבה באשר לצורך בבריתות אזוריות לצד בחינת שיתופי פעולה וארגון מחדש של המרחב האזורי במסגרת ארכיטקטורה אזורית חדשה, כציר נגדי לציר האיראני.

התלות הרבה בארצות הברית מחייבת בחינה מחודשת של מערך יחסי החוץ של ישראל. זאת מתוך הבנה שבמצבי חירום ומלחמה תתקשה ישראל לעמוד על האינטרסים הביטחוניים שלה מול לחץ אמריקני הכופה אינטרסים אמריקניים על בעיות היסוד של מדינת ישראל מול הפלסטינים ומול אויבי המדינה. בחינה זו תחייב גם חשיבה מחודשת לגבי יחסי ישראל והקהילייה הבינלאומית, ובכלל זה האו"ם וארגונים בינלאומיים, כמו גם בנוגע לפיתוח והעמקת הקשרים עם מדינות אחרות, בדגש על האינדו-פסיפיק ושינוי המדיניות כלפי מדינות עוינות או בעייתיות בכל הנוגע ליחסן לישראל דוגמת רוסיה, סין, טורקיה וקטר.

ה-7 באוקטובר פגש חברה ישראלית במשבר לאחר תשעה חודשי מאבק סביב הרפורמה המשפטית. המאבק הזה צייר את ישראל כחברה מפולגת ומסוכסכת, שאיבדה את הסולידריות החברתית שאפיינה אותה; פילוג שגרם לציר ההתנגדות לפרש את ההתפתחויות כשחיקת החוסן החברתי והלאומי באופן שיפגע ביכולתה להגיב לאיום הביטחוני. ניתן להניח שמצב זה סייע להניע את חמאס, ובעקבותיו את הצייר כולו, לזהות כי בשלה העת למתקפה ב-7 באוקטובר, שאחריתה הפעלת כל הצייר במלחמת התשה עצימה נגד ישראל לצורך שחיקתה ואז הקרסתה.

התגייסות האומה ב-7 באוקטובר הראתה עד כמה הייתה התפיסה הזו שגויה והראתה את הסולידריות הישראלית במלוא תפארתה. רוח ההתנדבות פשתה בכל שכבות החברה הישראלית ומגזריה, כולל המגזרים החרדי והערבי. רוח הלחימה והגבורה של חיילי צה"ל, אחדות השורות בכל יחידותיו לצד הנכונות הישראלית לחשוק שפתיים אל מול האובדן הקשה תוך תמיכה בצבא ובממשלה בכל הנוגע למטרות המלחמה ולאופן ניהולה,⁷ מעוררים השתאות.

עוצמת הלכידות המופגנת הוכיחה לרוב המוחלט של החברה הישראלית את חשיבותה ואת נחיצותה. אלא שככל שנוקף הזמן, שבים ומופיעים קווי שבר. אולם נדמה שאלה מועצמים על ידי התקשורת וגורמים פוליטיים מסוימים שעדיין מאמינים שיש בפילוג ובשנאה משום משאב פוליטי, ואין בכך כדי לשקף בהכרח תמונת מצב אמיתית של החברה. אכן, קיימות סוגיות

6 מעשה מדובר בתקדים היסטורי, להוציא אירוע הגנת שמי הארץ על ידי טייסת צרפתית בימי מבצע קדש והצבת סוללת פטריוט בשטח המדינה במלחמת המפרץ הראשונה, 1990-1991.

7 מורן דיטש, רבקה מלר, עידית שפרן גיטלמן וענת שפירא, ממצאי סקר "חרבות ברזל": אוקטובר 2024, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 20 באוקטובר 2024.

המעוררות מחלוקת, דוגמת נחיצות המשך המלחמה בדרום אל מול סוגיית החטופים, נושא גיוס חרדים והפער שבין הנטל הכבד המוטל על משרתי המילואים לבין המגזר החרדי, והתנהלות מערכת המשפט, אלא שמאידך גיסא, ניתן לזהות הסכמות רחבות מאוד בנוגע למלחמה נגד חיזבאללה ואיראן ואמון גבוה בהצלחת צה"ל לממש את מטרות המלחמה בכל הזירות.⁸

קרדיט: Melnikov Dmitry

יש לשאול האם הרפורמה המשפטית איבדה את מרכזיותה בשלב הזה בסדר היום הציבורי בשל המלחמה, ולמרות הניסיונות להחזירה או לממשה באמצעות חקיקה על בסיס הצעות חוק פרטיות בשלהי שנת 2024, ספק אם ניתן יהיה באמת לממשה במציאות שהחברה הישראלית נתונה בה בעת הזו. אלא שבמהלך המלחמה פרסם בית המשפט העליון פסק דין הנוגע לליבת הרפורמה (החלקית) שאושרה על ידי כנסת ישראל. פרסום פסק הדין בעת הזו וברוב הדחוק מעלים שוב את הסוגיה המשפטית לסדר היום הציבורי. כך גם התנהלותה של מערכת המשפט-הפרקליטות הצבאית סביב עניין עצורי הנוח'בה במחנה שדה תימן, וכן שורה של פסקי דין של בג"ץ נגד הממשלה ושריה, כמו גם הלעומתיות של היועצת המשפטית לממשלה כלפי הממשלה כמעט בכל היבטי העשייה בעיני שריה, והמשבר החריף שאך התעצם ביחסי היועצת המשפטית והפרקליטות עם הממשלה.

נושא הרפורמה המשפטית מחייב דיון מחודש באיזון מחודש ומתוקן בין הרשויות. הטיפול בסוגיה זו צריך להניח את התשתית הרעיונית ליצירת הסכמות בדבר הצורך בשינויים ביחסי הגומלין בין שלוש הרשויות.

סוגיה נוספת המחייבת התייחסות מעמיקה היא יחסי רוב-מיעוט בישראל. המגזר החרדי, המגזר הערבי והמיעוטים האחרים בישראל הושפעו גם הם מהמלחמה והוכיחו בחלקם רצון להשתלבות בחברה הישראלית. את השינוי ואת הנכונות יש להעמיק, להרחיב ולבסס כדי לאפשר השתלבות משמעותית יותר של כל המגזרים האלו בחברה הישראלית. תהליכי שילוב של מגזרים אלו

יסייעו מאוד לשיפור מעמדם, רווחתם ועתידם, ובה בעת יאפשרו הרחבה של בסיס הסולידריות הישראלית בכללותה.

לפיכך, ברור שאחד הנושאים הקריטיים שכל חזון שיגובש למדינת ישראל יהיה חייב לעסוק בו הוא הדרכים להעצמת הסולידריות והאמונה בצדקת הדרך. כאן עולה החשיבות בהעמקת הדין באשר לתפקידן של האקדמיה והתקשורת כסוכני סוציאליזציה והשפעה על השיח הציבורי והעצמת הקיטוב בחברה.

התגברות האנטישמיות בעולם בעקבות המלחמה עשויה לגרום ליהודים רבים לשקול את עלייתם ארצה, מה שעשוי להביא לגלי עלייה גדולים לישראל בעשור הקרוב (גידול ניכר בעלייה, ובעיקר מארצות רווחה מערביות, נרשם כבר במהלך שנת 2024, למרות היותה שנת מלחמה).⁹ מדינת ישראל תידרש להתארגן לעלייה זו ולספק את התשתית ההתיישבותית, הכלכלית והחברתית לקליטתם המוצלחת של מאות אלפי יהודים. לצד אלה, ישראל תידרש להעמיק את הקשר עם יהדות התפוצות כדי לחזק את זיקתה לישראל ואת תמיכתה בה כביטוי לכידותו של העם היהודי בכללותו, לשפר ולהבטיח את תחושת הביטחון שלה, ולמזער ככל הניתן אובדן של קהילות שלמות בתהליך התבוללות מתמשך.

אירוע ה-7 באוקטובר הוא לא פחות מקריאת השכמה למדינת ישראל ולחברה הישראלית. מדובר באירוע משנה סדרי עולם המחייב את המדינה ואת החברה להתעשתות מהירה ולהפנמת ההכרח שבהתאמה ובשינוי. מדינת ישראל צריכה לעבור תהליך של שידוד מערכות כולל לצד שינוי האתוס הלאומי והתאמתו לנסיבות המשתנות. ישראל שעד ה-7 באוקטובר התקיימה, ברוח המסורת הריבונית היהודית לדורותיה, כשמונה עשורים - כעת עליה להתחדש, להתעדכן ולעצב את דמותה מחדש לקראת העשורים הבאים. במובנים רבים, יש לראות את המלחמה כמלחמת קוממיות, כאשר מתוך החשכה הגדולה יבקע אור גדול ומדינה חדשה, ישראל 2.0, תקום מתוך השבר הגדול.

9 איריס ליפשיץ-קליגר, דווקא עכשיו: העולים החדשים שהגיעו השנה לארץ, ידיעות אחרונות, 25 באוקטובר, 2024.